

ZMNE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓINTÉZET

ELEMZÉSEK – 2009/9

1241 Budapest Pf: 181 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58

A külső függések csapdájában – a moldovai parlamenti választás külpolitikai háttere

Jelen tanulmány elsődleges célja, hogy a 2009. áprilisában lezajlott moldovai parlamenti választás körül kirobbant konfliktust annak tágabb külpolitikai környezetében kísérelje meg értelmezni. Ennek megfelelően írásunk első részében röviden áttekintjük a Moldova történetét és a Moldova-Transznisztria¹ konfliktust, amely máig ható módon meghatározza az ország fejlődését és belpolitikai folyamatait egyaránt. Ezt követően pedig az áprilisi parlamenti választás előzményeit, lebonyolítását, és az ennek kapcsán kitört zavargásokat igyekszünk górcső alá venni, nem megkerülve a konfliktus moldáv-román dimenzióját sem.

Az első pillantásra talán tágak tűnő fókusz az indokolja, hogy Moldovában az ország történetéből, lakosságának összetételéből és a transznisztriai konfliktus létéből adódóan minden parlamenti választás egyben orientációs választás is. A földrajzilag két, a befolyási övezeteket tekintve három, nálánál sokkal erősebb állam közé "szorult" Moldova egész történelme során ki volt szolgáltatva szomszédai érdekeinek, politikai és gazdasági értelemben egyaránt. A külső meghatározottságnak tulajdonképpen egyenes következménye, hogy a Szovjetunió megszűnése óta a moldovai választásokon erős parlamenti pozíciót szinte mindig csak olyan párt tudott szerezni, amelyik markánsan felvállalta egyik vagy másik külső hatalom érdekeinek képviselését. Nem volt ez másképp a 2009 áprilisában sem.

Ennek a külpolitikai meghatározottságnak a megértéséhez viszont elengedhetetlenül szükséges ismerni Moldova történetét, különös tekintettel a román és orosz orientációk küzdelmére, valamint a transznisztriai konfliktusra.

Történeti áttekintés

A mai Moldovai Köztársaság területe történelme során a függetlenséghez a XV. században járt a legközelebb, III. Ștefan cel Mare² uralkodása (1457-1504) alatt. A Moldova teljes, a Kárpátoktól a Dnyeszterig terjedő területét uraló, kiváló politikusi és katonai képességekkel megáldott fejedelem úgyesen használta ki, hogy országa a térség mind a négy meghatározó hatalma - a Lengyel Királyság, a Magyar Királyság, az Oszmán Birodalom és az Arany Horda – számára a periférián helyezkedik el, így háborúk és ügyes kompromisszumok meg tudta őrizni országa különállását. Halála után azonban Moldova a török birodalom hűbérese lett. Az orosz-török háborút lezáró 1812-es bukaresti béke értelmében a Dnyeszter és a Prut közötti területek az Orosz Birodalomhoz kerültek, 1828-ban pedig megszervezték belőlük a besszarábiai kormányzóságot.

A 1917-es orosz forradalmat követően Besszarábiában is fordulatra került sor. A cári hadseregben szolgált, ám hazatért besszarábiai katonák létrehozták saját katonatanácsaikat, és a nemzeti érzelmű értelmiség támogatásával felállították az ideiglenes nemzetgyűlést, amely a Sfatul Țării nevet kapta. Az új nemzetgyűlés december 15-én³ kikiáltotta a Moldáviai Demokratikus Köztársaságot. A formációt az Orosz Birodalom keretein belül hozták létre, a függetlenség kérdését egyelőre nyitva hagyták.⁴ A román hadsereg viszont, kihasználva, hogy az októberi kommunista hatalomátvételt követően lényegében megszűnt az orosz központi hatalom, 1918 január első napjaiban behatolt Besszarábiába. Tette ezt annak ellenére, hogy Román Királyság az Orosz Birodalom szövetségese volt a központi hatalmak elleni harcban. A román megszálló erők nyomása alatt a Sfatul Țării február 6-án (január 24-én) kikiáltotta a tartomány függetlenségét. Március közepén, az antant hatalmak közvetítésével a bukaresti tárgyalásokon született egy román-orosz megállapodás, amely kötelezte Romániát, hogy két hónapon belül vonja ki csapatait Besszarábiából.⁵ Ennél a jóval korábban, április 9-én (március 27.), tehát még a román megszálló erők jelenlétében a Sfatul Țării megszavazta a Román Királysággal való egyesü-

¹ A külföldi szakirodalomban egyaránt használják a *Transnistria* és a *Transdnieszter* elnevezéseket. A különbség oka a határfolyó nevének eltérő írásmódja: oroszul *Dnyesztr*, míg románul és moldávul *Nyisztru*, azaz hiányzik a "d" a szó elejéről. A szerző magyar nyelven a *Transznisztria* változat használatát támogatja, mert ez, amellet, hogy könnyebben kiejthető, közelebb áll a szakadár terület hivatalos moldáv elnevezéséhez. Használható továbbá a *PMR* rövidítés is, amely Transznisztria saját „hivatalos” államnevéből (Pridnyesztrovszkaja Moldavszkaja Reszpublika) származik.

² A cikkben szereplő orosz nevek a magyar helyesírásnak megfelelő átírásban szerepelnek, míg a többi személy- és földrajzi név megmaradt eredeti alakjában.

³ Ez a régi naptár szerint november 21-nek felelt meg. A továbbiakban a régi naptár szerinti dátumokat zárójelben közöljük.

⁴ СТЕПАНИУК, Виктор: *Государственность молдавского народа*. Кишинев, 2006. 184-188.p.

⁵ СТЕПАНИУК, 216-223. p.

lést. Ezzel létrejött a Besszarábiát is magában foglaló Nagy-Románia,⁶ melynek északkeleti határa a Dnyeszter folyó lett, egészen 1940-ig. A Dnyesztertől keletre eső területek viszont megmaradtak orosz, később szovjet fennhatóság alatt, először az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság részeként, majd 1924-től a Moldovai Autonóm SZSZK keretében.

A mai Moldova területének sorsa a második világháború elején vett újabb fordulatot. A Ribbentrop–Molotov paktum értelmében 1940-ben a Szovjetunió megszállta a Dnyeszter és a Prut közti területeket is, mintegy visszaszerezve ezzel a hajdani besszarábiai kormányzóságot. A Franciaország veresége miatt meggyengült Románia kénytelen volt harc nélkül átadni a területet, ahol így – a Moldovai Autonóm SZSZK kibővítésével – létrejött a Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaság.⁷ Ez azonban csak alig fél évig létezhetett, ugyanis a Szovjetunió elleni hadműveletek 1941-es megindulása után Románia újra magához csatolta Besszarábiát, és a Dnyesztertől keletre eső területeket is. A Vörös Hadsereg 1944-es hadműveleteit követően a Besszarábiát ismét a Szovjetunióhoz csatolták. A változást a háborút lezáró békeszerződések is elismerték. Az újjászervezett Moldáv SZSZK 1990–91-ig állt fenn, és területe magában foglalta a mai Moldovai Köztársaság Dnyesztertől keletre eső részeit is.

Az autonómiától a polgárháborúig

A nyolcvanas évek végén a Szovjetunióban a központi hatalom gyengülésével párhuzamosan egyre erősödtek a peremterületek önállósodási törekvései (etnikai, vallási, kulturális, stb. alapon). Nem volt ez másképp a Moldáv SZSZK-ban sem, amely a román anyanyelvű többségi lakosságra (akkor mintegy 64,5%) támaszkodva már 1990 júniusában kinyilvánította szuverenitását. A kisebbségben lévő orosz és ukrán etnikumú lakosság viszont attól tartott, hogy a függetlenedő Moldova a későbbiekben esetleg csatlakozni kívánna Romániához. Így miután 1990 júniusában a Moldáv SZSZK deklarálta szuverenitását, a Dnyesztertől keletre eső területek 1990. szeptember 2-án létrehozták a Dnyeszteren Túli Szovjet Szocialista Köztársaságot.

A Szovjetunió felbomlásának folyamatát, és különösen a Janajev-puccs kudarcát kihasználva 1991. augusztus 27-én Moldova is kikiáltotta függetlenségét. Erre válaszul a egy nappal később, augusztus 28-án a Dnyeszteren túli területek kinyilvánították elszakadásukat Moldovától.⁸ Az így létrejött „Dnyeszteren Túli Moldovai Köztársaság” fővárosa Tyraszpol lett. Az új „államot” csak Oroszország ismerte el, a nemzetközi közösség nem.

A Moldovai Köztársaság 1992. tavaszán megkísérelte fegyveres erővel visszaállítani az ország területi integritását. Az április elején kezdődő, körülbelül ezer halálos áldozattal járó harcoknak az vetett véget, hogy a szakadárak oldalán beavatkozott a térségben állomásozó 14. orosz (volt szovjet) hadsereg. A július 6-án megkötött fegyverszüneti egyezmény pedig már egyenjogúként kezelte a szakadár tyraszpoli kormányt, legitímálta is a szakadár terület különállását. A megállapodás értelmében a nyugalom szavatolására békefenntartó erőként Transznysztriában maradtak a 14. orosz hadsereg egységei, amelyek a rend fenntartásában együttműködtek a moldáv és Dnyeszteren túli fegyveres erőkkel.⁹ Ezzel Moszkva egyértelműen a szakadár köztársaság pártjára állt, katonai erővel biztosítva a Dnyeszteren túli területek különállását. A vitás kérdések kezelésére ötoldalú konzultációs mechanizmust hoztak létre Moldova, Oroszország, Transznysztria, az EBESZ és Ukrajna részvételével, ennek munkáját azonban a szakadár vezetés, kihasználva a konszenzusos döntéshozatal követelményét, folyamatosan blokkolja.¹⁰

A rendezés akadályai

A transznysztriai konfliktust a moldáv vezetés egyedül képtelen megoldani. A szakadár „állam” ugyanis – noha a területen viszonylag jól működő gazdaság jött létre – kizárólag Oroszország folyamatos gazdasági és politikai támogatásával, valamint az orosz csapatok jelenlétének köszönhetően tud fennmaradni. A tyraszpoli rendszert Moszkva saját, térségbeli geopolitikai érdekeinek érvényesítéséhez

⁶ Ezt a területi változást az 1920-as párizsi békék el is ismerték, ám Moszkva nem.

⁷ Ezzel egyidőben leválasztották Besszarábia három déli, a Fekete-tenger melletti megyéjét, és az Ukrán SZSZK-hoz csatolták őket. Ez a területi módosítás sem a második világháborút, sem a Szovjetunió szétesését követően nem változott, a korábbi három megye most is Ukrajnához tartozik. Ez az oka annak, hogy a mai Moldovának – ellentétben a történelmi Besszarábiával – nincs közvetlen tengeri kijárata.

⁸ WRÓBEL, Jacek: *Transnistria. Armed conflicts in the post-soviet region. Present situation. Prospects for settlement. Consequences.* Prace OSW/CES Studies. No.9. Warsaw. June 2003. 54.

⁹ CUTLER, Robert M.: *Moldova/Transdnistria. Foreign Policy in Focus. Self-Determination Conflict Profile.* [dátum nélkül] <http://www.selfdetermine.org/pdf/overview/OVmoldova.pdf>

¹⁰ Ehhez bővebben lásd Nicu Popescu elemzését, aki kimutatja, hogy mind a tyraszpoli vezetés, mind a PMR-t kívülről támogató erők sokkal inkább érdekelték a válság *prolongálásában*, mintsem abban, hogy bármilyen módon „megnyerjék” a konfliktust. Lásd: POPESCU, Nicu: *The EU in Moldova – Settling Conflicts in the Neighbourhood.* In: *Occasional Paper.* No. 60. Párizs, 2005. október, Insitute for Security Studies. 17. p.

ZMNE SVKI ELEMZÉSEK – 2009/7

használja, hiszen Transznisztria révén Moldovára és Ukrajnára egyaránt tud hatni. Ebből, és a fentebb említett, a *megoldás* helyett a *meg nem oldást* szolgáló intézményrendszerből következik, hogy a helyzet Oroszország akarata ellenére nem rendezhető, erre Moldova – az épp aktuális moldáv kormány irányultságától és összetételétől teljesen függetlenül – önmagától nem képes.

Katonai okok

A válság megoldási lehetőségei közül a katonai opció legutoljára az 1992-es polgárháború idején került fel komolyan. A fegyveres *fenyegetettség* tényét az érintett elitiek természetesen folyamatosan hangsúlyozzák mindkét oldalon, de tényleges *fenyegetésre* sosem került sor, legalábbis a mérvadó politikai erők részéről nem. Minden résztvevő fél egyetért abban, hogy békés megoldást kell találni. A status quo fenntartásában érdekelt Dnyeszteren túli vezetést a számára kedvező jelenlegi helyzetet nem tenné kockára egy fegyveres összecsapás kiprovokálásával. Tyiraszpol belső legitimitációja a védekezés szükségyszerűségére épül, a támadás soha nem is volt az opciók között.

Moldova számára szintén teljesen irreális bármiféle katonai megoldás, mind a szándékok, mind pedig a képességek oldaláról. Egy fegyveres összecsapás politikai kockázata¹¹ egyszerűen vállalhatatlanok Chişinău számára, továbbá nincsenek meg az ehhez szükséges képességei sem. A szakadár „köztársaság” ugyanis – az ott állomásozó orosz „békefenntartó” erőkkel (OGRF)¹² együtt – katonailag lényegesen erősebb az anyaországnál.

Katonai erőviszonyok Moldova és Transznisztria között

Fegyveres erők	PMR	OGRF	PMR+OGRF	Moldova
Összlétszám	7200	3100	10300	6800/15400
Harckocsik (T-64)	18	117	135	0
Páncélozott szállító harcjárművek (BMP, BTR-60, 70, 80, BRDM, TAB-71)	84	207	256	209/227
100 mm, vagy annál nagyobb űrméretű tüzérségi eszközök	38	96	134	79
Aknavetők	75	32	107	115
Páncéltörő ágyúk	16	0	16	36
Páncéltörő rakéták	30	min. 105	min. 135	231
Légvédelmi tüzérség (/löveg)	49	n.a.	49	23/29
Légvédelmi rakéták (/indítóberendezés)	42	n.a.	42	69
Harci repülőgépek (MiG-29)	0	0	0	6
Harcba vethető repülőgépek (Jak 50 és 52) – szükség esetén felfegyverezhetők	12	0	12	0
Szállító helikopterek – szükség esetén felfegyverezhetők	8	n.a.	8	12
Szállító repülőgépek	5	0	5	0
Járőrhajók	0	0	0	0/2

A táblázat a 2004-es állapotokat tükrözi. A PMR rövidítés Transznisztria „hivatalos” államnevének rövidítése, míg az OGRF az itt állomásozó orosz csapatoknak a nemzetközi szakirodalomban használt nevét, az Operatív Group of Russian Forces-t jelenti. Felszerelés tekintetében a Transznisztriaira vonatkozó adatok csak a Védelmi Minisztérium alárendeltségébe tartozó fegyvereket és eszközöket mutatják, a többről nincsenek megbízható adatok. Egyedülként a fegyveres erők összlétszámát lehet hozzávetőlegesen pontossággal megbecsülni. A moldáv fegyveres erők esetében a második szám a Védelmi Minisztérium, a Csendőrség és a Határőrség erőinek összességét jelenti. Forrás: PINTEA, 126-127. p.

Gazdasági okok

A moldáv gazdaságban az agrárszektor hagyományosan meghatározó szerepet játszik. Az ország adottságai kiválóak a gyümölcs-, szőlő- és dohánytermeléshez, a moldovai borok és konyakok pedig az egész kelet-európai térségben ismert és elismert márkák. Az ipar viszont alulfejlett, ráadásul a szovjet időszakban végrehajtott iparfejlesztések a Dnyeszter keleti partjára koncentrálódtak. Így Transznisztria elszakadása azt a sajátos helyzetet eredményezte, hogy a hajdani Moldáv SZSZK tel-

¹¹ A teljesség igénye nélkül néhány nyomós ellenérv: Chişinău európai integrációs törekvései, az Oroszországhoz fűződő viszony, beleértve a szinte teljes energiafüggőséget, a Moldova területén élő orosz lakosság reakciói, stb.

¹² A térségben állomásozó orosz csapatokat 1997-ben jelenlétük „hivatalosabbá tétele” érdekében átnevezték Operatív Group of Russian Forces-ra (OGRF).

jes nehézipara, és legtöbb erőműve is a szakadár területen „maradt”, így Chişinău sok tekintetben függésbe került Tyraszpoltól.

Ezek közül a legkritikusabb az energiaellátás kérdése. Az elektromos erőművek „ elvesztése” mellett az is problémát jelent, hogy az ország teljes földgázszükségletét orosz importból fedezi, a fő vezetékek pedig áthaladnak Transznisztrian. Ennek következtében a szakadár „köztársaságnak” – pontosabban a mögötte álló Oroszországnak - komoly zsarolási potenciálja van az anyaországgal szemben. A moldáv vezetéssel szemben Moszkva folyamatosan alkalmazza az energiaárak emelését mint tárgyalási eszközt,¹³ a MoldovaGaz vállalatban pedig a Gazprom már többségi tulajdont szerzett. Ráadásul a transznisztriai rezsim az elmúlt közel két évtizedben igen komoly, körülbelül másfél milliárd (!) dollárra tehető gázadósságot halmozott fel, a tranzitpozíciót kihasználva ugyanis rendszeresen nem, vagy csak késve fizet a felhasznált gázért. Moszkva pedig időről időre felveti, hogy ezt a gáztarozást a moldáv kormánynak kellene megfizetnie.¹⁴ Moldova energiabiztonsági helyzetét tovább nehezíti az ukrán gáztranzitból való függés. A 2009. januári orosz-ukrán konfliktus „mellékhatásaként” Moldovában is komoly fennakadások keletkeztek, számos vidéki településen napokig egyáltalán nem volt gáz stb.

Rendezési tervek

A konfliktus megoldására az elmúlt közel két évtizedben számos rendezési terv született. A Jevgenyij Primakov által 1997-ben előterjesztett, Lucinschi moldáv elnök és Szmironov transznisztriai vezető által is aláírt memorandum lényegében Moldova konföderatív átalakításával oldotta volna meg Transznisztria reintegrációját.¹⁵ A megvalósítás azonban a leírtak eltérő Chişinăui és tyiraszpolti értelmezése miatt valójában el sem kezdődött.

Az 1999-es isztambuli EBESZ csúcson a pénzügyi válság miatt meggyengült Oroszország vállalta, hogy 2002-ig kivonja csapatait Moldovából és Grúziából. Ez alapvető feltétele volt annak, hogy a nyugati államok ratifikálják az adaptált CFE-szerződést. Az első két évben a Transznisztriaiból való kivonulás akadozva ugyan, de haladt, és a 14. hadsereg lőszerkészleteinek – több, mint 40.000 tonna! – közel felét el is szállították, ám a folyamat fokozatosan lelassult, 2003 után pedig teljesen leállt. Oroszország arra hivatkozik, hogy a szakadár köztársaság területén maradt csapatai már nem esnek az isztambuli megállapodás hatálya alá, hanem Moszkva-Tyraszpól bilaterális megállapodás keretében állomásoznak továbbra is a szakadár köztársaság területén.

A „narancsos forradalmat” követően markánsan európai orientáltságú külpolitikát folytató új ukrán vezetés több rendezési javaslatot is készített – noha a pluralitás inkább az ukrán elit belső megosztottságát, mintsem versengő elkötelezettségét jelezte.¹⁶ A végül Jusczenko-terv néven ismertté vált kezdeményezést Voronyin moldáv elnök is támogatta, ám Moszkva ellenállása, valamint az ukrán belpolitikai helyzet destabilizálódása miatt a kezdeményezés végül meghiúsult. A két elnök közös fellépésének talán legnagyobb, hosszú távon is ható hozadéka az volt, hogy megerősítette az EU elkötelezettségét Moldova iránt. Többek között ennek eredménye volt az EUBAM művelet 2005. decemberében történt elindítása is.¹⁷

Az eddigiekről gyökeresen eltérő megoldást javasolt a Román Akadémiai Társaság (SAR – Societatea Academica din Romania) nevű civil szervezet 2005. szeptemberében publikált rendezési terve. A javaslat szerint Moldovának folytatnia kellene az euro-atlanti integrációt, azonban a szakadár „köztársaság” nélkül. A transznisztriai probléma rendezésével meg kell várni, hogy Románia EU-csatlakozásával kedvezőbbé váljanak a tárgyalási feltételek. Addig pedig, amíg ez nem valósul meg, Transznisztriaát nemzetközi embargóval el kell szigetelni.¹⁸ Bár a szakadár „köztársaság” végleges státuszá-

¹³ Moldova 2007 végén még 170 dollárt fizetett ezer köbméter földgázért, 2009 első negyedében viszont már 250 dollár az ár. *Moldova will pay US\$250 for Russian natural gas in 2009*. Elérhető: <http://economie.moldova.org/news/moldova-will-pay-us250-for-russian-natural-gas-in-2009-178308-eng.html>

¹⁴ Lásd például: *External debt of unrecognized "Transnistria Republic" grew by 120 times*. Elérhető: <http://en.apa.az/news.php?id=96711>

¹⁵ *Memorandum on the Basis for Normalization of Relations Between the Republic of Moldova and Transdnestria*. Moscow, 8 may 1997. Elérhető: http://www.osce.org/documents/mm/1997/05/456_en.pdf

¹⁶ Az eredeti Porosenko-terv elérhető: http://www.eurojournal.org/files/Ukrainian_Plan.rtf A Jusczenko által a GUUAM-csúcson bemutatott, hét pontból álló átmeneti változatról a www.azi.md moldáv hírügynökség közölt egy áttekintést: <http://www.azi.md/news?ID=33949>. A Jusczenko-terv 2005 májusi verziója pedig itt érhető el: http://www.eurojournal.org/more.php?id=186_0_1_0_M.

¹⁷ Az Európai Unió 2005. decemberében indította el első ún. határtámogató misszióját Moldovába. Az EUBAM (European Union Border Assistance Mission to Moldova) fő feladata moldáv-ukrán határszakaszon – beleértve a transznisztriai határt is - a határőrizet hatékonyságának a növelése, valamint a moldáv és ukrán hatóságok segítése a szervezett bűnözés elleni küzdelemben. A misszió parancsnoka a magyar Bánfi Ferenc rendőr tábornok.

¹⁸ MUNGIU-PIPIDI, Alina – NAVAL, Ion: *Cum putem ajuta Moldova să se ajute pe sine?* SAR Policy Brief No. 16. Elérhető: <http://www.sar.org.ro/Policymemo16.pdf>

nak kérdését nyitva hagyta, a SAR-javaslatot markánsan román szemszöge és az általa javasolt határozott lépések mindenképp kuriózzummá teszik a többi rendezési terv között.

A megvalósításhoz legközelebb egy 2003-as orosz javaslat, az úgynevezett Kozak-memorandum jutott. Az ekkor hivatalban lévő holland EBESZ-elnökségnek olyan tervei voltak, hogy felkérné az EU-t, küldjön egy ezer fős békefenntartó missziót a térségbe. Ez megakadályozandó Moszkva a térségbe küldte Dmitrij Kozakot, az Elnöki Adminisztráció alelnökét, aki hetek alatt kidolgozta saját, föderatív egyesítést szorgalmazó javaslatát. A Kozak-memorandum¹⁹ által javasolt berendezkedés lényegében vétőjogot biztosított volna Tyiraszpolnak az új állam minden lényegi kérdésében. A Voronyin elnök mégis majdnem elfogadta a megállapodást, szándékát csak azután változtatta meg, hogy az amerikai nagykövét személyesen, Javier Solana pedig telefonon kérte erre.²⁰ Putyin már úton volt az aláírási ceremóniára, amikor előző nap, november 24-én este megkapta Voronyin elutasító válaszát. Az orosz elnöki különgép leszállás nélkül visszarepült Moszkvába, a moldáv-orosz viszony pedig sosem látott mélypontra süllyedt.

A moldáv-orosz viszony 2003 után

A Kozak-memorandum elutasítását követően a moldovai kommunista párti vezetés fokozatos európai irányú külpolitikai fordulatot hajtott végre. Moldova üdvözölte az Európai Unió szomszédságpolitikájának, az ENP-nek az elindítását, az ukrainai forradalmat követően a moldáv elnök aktívan közreműködött abban is, hogy 2005 tavaszán "életet leheljenek" a meglehetősen oroszellenes élű, 1997-ben alakult, ám azóta alig működő GUAM-ba is.

A moldáv külpolitika változására reagálva Moszkva gazdasági és politikai ellenintézkedések egész sorával válaszolt. A külföldön munkát vállaló moldávok legnagyobb több, mint fele Oroszországban dolgozik,²¹ így amikor Moszkva korlátozni kezdte a moldáv állampolgárok munkavállalását, ez érzékeny veszteséget okozott a lakosságnak. Hasonlóan súlyos hatású volt a moldáv borok importjának leállítására 2005 tavaszán, élelmiszer-biztonsági okokra hivatkozva. Mindezek mellett Oroszország folyamatosan alkalmazta befolyásolási eszközként a gázárak emelését is. Sajátos, már-már a nyílt fenyegetés kategóriájába tartozó esemény volt, amikor a *Kommerszant* című lap 2005. június 8-i számában megjelent egy cikk²² arról, milyen eszközökkel tudná Oroszország megakadályozni Moldova további európai közeledését. Ugyancsak az orosz ellenintézkedések közé sorolható a Transznisztria-ban 2006. szeptemberében rendezett függetlenségi népszavazás, amely a régió Moldovától való elszakadását, és az Oroszországhoz való csatlakozás lehetőségét támogatta.

Az orosz nyomásnak a moldáv kormány nem sokáig tudott ellenállni. Az újabb, ezúttal oroszbarát fordulatra 2007 nyarán került sor. Egyes elemzők ezt konkrét dátumhoz is kötik, mégpedig a 2007. június 10-i Voronyin-Putyin találkozóhoz, ahol az is felvetődött, hogy Moszkva és Moldova közösen rendezné a transznisztriai kérdést, a szakadár terület méltányos reintegrációjával, és az ottani orosz tulajdonszerzések legitimitásának elismerésével.²³ Noha ez a terv egyelőre nem valósult meg, kétségtelen tény, hogy Moldova az elmúlt másfél-két évben ismét markánsan oroszbarát külpolitikát folytat, amely, mintegy ellensúly-jelleggel, erőteljes román-ellenességgel is párosul.

A román dimenzió

Az ország fentebb ismertetett történelmi múltjából, és a vegyes lakosságából adódóan a rendszerváltás utáni moldáv politikai életben több-kevesebb intenzitással mindig is jelen voltak a román irányult-

¹⁹ A Dmitrij Kozak orosz diplomata által 2003 késő őszen kidolgozott rendezési terv Moldova föderális átalakítását javasolta. Ám a fokozatosan kiépítendő föderális állami struktúra úgy lett megtervezve, hogy Transznisztria a szövetségi ügyek minden területén súlyához képest aránytalanul nagy befolyást élvezett, lényegében „túszul ejthette” a chişinăui központi kormányzatot. A létrehozandó rendszerben a szövetségi ügyekben való döntéshez a szenátusbéli szavazatok legalább 75%-át kellett volna megszerezni. A 26 fős szenátusban a népesség 12%-át alkotó szakadár "köztársaság" kilenc szavazattal rendelkezett, a kb. 5%-ot jelentő Gagauzia négygel, míg Moldova többi része összesen 13-mal – azaz Chişinău még a gagauzok támogatásával sem lett volna képes Tyiraszpol akarata ellenére dönteni. Továbbá csatolták a Memorandumhoz Szergej Ivanov orosz védelmi miniszter és Igor Szmironov tyiraszpoli "elnök" megállapodását arról, hogy a memorandum garantálására 2000 orosz "békefenntartó" érkezzen az országba, 20 évre (!) szóló mandátummal.

²⁰ Voronyin lehetséges motivációiról bővebben lásd LÖWENHARDT, John: *The OSCE, Moldova and Russian diplomacy in 2003*. Clingendael Institute. The Hague, April 2004, http://www.clingendael.nl/publications/2004/20040426_1%C3%B6wernhardt.pdf

²¹ A külföldi munkavállalók arányát tekintve messze a legnépszerűbb Oroszország (58,2%), ezt követi Olaszország (18,9%) és Portugália (5%). Az országválasztásban meghatározó szerepet játszik a nyelvismeret: oroszul lényegében minden felnőtt moldáv tud, a Dél-Európában beszélt újlatin nyelveket pedig moldáv nyelvismeretük miatt könnyebben megértik. A moldáv vendégmunkások elsősorban az építőiparban (51%) dolgoznak, de jelentős a mezőgazdaság és a gyári betanított munka is. WEEKS, 117. p.

²² Elérhető: *План победы над Молдавией*. *Kommerszant*, 2005. június 8. <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=583797>

²³ *Outlook for 2007-2008. International Relations*. EUI Country Report, August 2007. Elérhető:

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/d-md20070911_07/d-md20070911_07en.pdf

ságot képviselő pártok és szervezetek. Erejük és támogatottságuk folyamatosan növekszik. A jelenlegben a demográfia játssza a fő szerepet: az oroszok lakosság aránya folyamatosan csökken, a fiatalabb moldáv generációk döntő többsége már nem tud rendesen oroszul, egyértelműen a román anyanyelvűek. Ennek megfelelően a fiatalok a nyelv és a kultúra révén erősen kötődnek Romániához, amit a román oktatás- és kultúrpolitika számos ösztöndíjjal, könyvkiadással, rendezvényekkel, és persze a média révén is erősít.

A jelenség nem új, és nem is célszerű feltétlenül "ördögtől valónak" tekinteni. Románia számára a moldovai területekhez való viszonyulás hasonlóan komplex és ellentmondásos, mint a magyar Trianon-probléma. Az országhatárokon túl élő, ám román nyelvű, magát egyre nagyobb arányban románnak definiáló moldovai lakossághoz való viszonyulás tekintetében pedig Románia helyzete nagyban hasonlít Magyarországnak a határon túli magyarok támogatása érdekében kifejtett tevékenységéhez.

A román diplomácia rendkívüli, kizárólag az eredményekre koncentrálnak hatékonyságát jól mutatja a kisebbségi kérdés gyökeresen eltérő értelmezése román-magyar és román-moldáv viszonylatban. Amíg Bukarest folyamatosan hártja, illetve gyengíti Budapest törekvéseit a romániai magyarok jogainak védelmére, illetve kiterjesztésére, addig Chişinăuval szemben szünet nélkül érzékelteti, hogy a történelmi múlt okán "alanyi jogon" nyilváníthat véleményt moldáv belpolitikai kérdésekben is. Figyelembe véve, hogy Moldovában 2001 óta kommunista párti kormány van hatalmon, ez a fajta román attitűd eleve komoly konfliktusforrást jelent, ráadásul a moldáv-román viszony az 1994-es egyesülési népszavazás óta egyébként is szinte folyamatosan feszült. A helyzetet tovább bonyolítja a Voronyin és a szókimondásáról híres Traian Băsescu közti személyes ellentét is.

Románia európai uniós tagsága komoly lendületet adott a román orientációjú moldáv politikai erőknek és szervezeteknek, hiszen a csatlakozás közeledtével a román identitás – legalább a szabad utazást lehetővé tévő román útlevél megszerzésének erejéig – egyre vonzóbbá vált moldávok szízezre számára. Így Bukarestnek az a 2006-os kezdeményezése, hogy a történelmi múltra hivatkozva megkönnyítse a moldáv állampolgárok számára a román állampolgárság megszerzését, komoly felháborodást váltott ki Chişinăuban, több okból is. Egyrészt a moldáv vezetés attól tartott, hogy ez tovább erősítheti a már most is roppant súlyos szociális és demográfiai problémát jelentő elvándorlást. Másrészt saját állampolgárai védelmére való hivatkozással Románia legitimitációját nyerne a moldáv belpolitikába való beavatkozásra. Ez utóbbi félelem egyébként, mint azt látni fogjuk, az áprilisi parlamenti választás körüli politikai küzdelem során valószínűleg is bizonyult. Arról ellentmondásos adatok láttak napvilágot, hogy hány moldáv igényelt román állampolgárságot, a becslések 600.000 és egymillió fő között változnak. A ténylegesen elfogadott állampolgársági kérelmek száma ennél jóval alacsonyabb, körülbelül száz-százhuszezer.²⁴

A 2009. április 5-i parlamenti választás

A moldovai parlament 101 fős, egykamarás, a választás egyfordulós, listás. A parlamenti küszöb magas, hat százalék, egyéni jelöltek esetében három százalék. Az ezt átlépni nem tudó pártokra és egyéni jelöltekre adott voksokat a szavazatszámolás végén visszaosztják a sikeres pártok között. A tavaly módosított választási törvény kizárta a pártszövetségek indulását. Moldáv sajátosság, hogy a parlament választja az elnököt is, néhány héttel a parlamenti választás után.

A választásokra eredetileg tizenöt párt és hat független regisztrálta magát, ám a visszalépések után végül csak tizenkét párt, és öt egyéni jelölt szállt versenybe. Közülük az előzetes közvéleménykutatások alapján négy pártnak volt komoly esélye a parlamentbe jutásra. A legerősebb a 2001 óta kormányzó Moldovai Köztársaság Kommunista Pártja (PCRM), melyet az ország elnöke, Vlagyimir Voronyin vezet. Mint az előzőekben láttuk, a PCRM markánsan oroszbarát irányultságú. A másik három párt egyértelműen ellenzéki beállítottságú. A Mi Moldovánk Szövetséget (AMN) a volt chişinăui polgármester, Serafim Urechean vezette. A Liberális Párt (PL) elnöke Mihai Ghimpu, ám a párt listájának első helyén a jelenlegi chişinăui polgármester, a 31 éves Dorin Chirtoaca állt. A harmadik, markánsan román orientációjú és anti-kommunista párt a Moldova Liberális Demokrata Pártja (PLDM), melynek elnöke és listavezetője az üzletember Vlad Filat.

A hivatalos kampányperiódus viszonylag rövid, és, köszönhetően a nemzetközi megfigyelők jelenlétének, poszt-szovjet mércével mérve viszonylag plurális és tiszta is. A valós kampánytevékenységet a kormányzat – kihasználva az elektronikus médiában meglévő túlsúlyát – már a hivatalos kampányidőszak előtt fél évvel megkezdi, ekkor "állítják be" különböző eszközökkel (perek, korrupciós vádak, stb.) az ellenzéki pártok image-ét kellően negatívra, a kormányzó kommunista pártot pedig vonzóra.

A kampányidőszakban a kommunista párt és Voronyin elnök számos alkalommal azzal vádolta Romániát, hogy a PL, és főképp a PLDM támogatása révén tevételesen beavatkozik a moldáv választás

²⁴ Elhangzott: *Moving Forward in the Baltic Black Sea Region After the War in Georgia and in the midst of the Global Economic Recession*. Konferencia a Moldova Foundation szervezésében, 2009. március 27. laşi.

folyamatába. Erre megfelelő alapot adott az a tény, hogy mindkét párt jelöltjei között sokan román állampolgárok is. A román-moldáv viszony a választás megelőző héten kritikussá vált, ugyanis a román orientációjú politikai erők nagy ünnepség keretében emlékeztek meg 1918. március 27-ről, Besszarábia csatlakozásáról Romániához, a megemlékezésnek pedig erős aktuálpolitikai felhangja is lett.²⁵

... és az azt követő tiltakozási hullám

A választások hivatalos végeredményének kihirdetésére a moldáv szabályozás szerint a központi választási bizottságnak öt nap állt rendelkezésre. Április 5-én este még csak az előzetes exit-poll eredmények láttak napvilágot, amelyek erős, 44,17%-os kommunista vezetést mutattak, ám a PCRM az így járó 55 mandátummal nem lett volna olyan helyzetben, hogy egyedül tudjon elnököt választani, hiszen ahhoz 61 hely kell.²⁶ A választás követő hétfő reggelre az eredmények feldolgozottsága meghaladta a 97%-ot, és ezek szerint a kommunista párt éppen megszerezte volna a szükséges 61 mandátumot. Noha lésoőbb, a feldolgozás előrehaladtával kiderült, hogy mégis csak 60 mandátuma lesz a kommunistáknak, ezt a hét elején még nem lehetett tudni.

Éppen ennek a "kritikus tömegnek" az elérése vezette a három ellenzéki pártot, amikor április 7-re, kedden 10 órára nagy tiltakozó gyűlést hívtak össze a moldáv kormány épülete előtti térre. Ellenzéki politikusok és független elemzők már a választás előtt is folyamatosan csalásokkal vádolták a kormánypártot, ám a helyzetet igazán a 61 mandátumos határ várható átlépése élezte ki. A hangulatot az is feszültté tette, hogy az EBESZ Parlamenti Közgyűlésének delegációját vezető Petros Efthymiou már 6-án kijelentette, hogy "örömmel tölt el a demokrácia fejlődése Moldovában. Ezek nagyon jó választások voltak, és erősen bízom ennek az országnak a jövőjében,"²⁷ ennek a deklarációnak a töretlen optimizmusa pedig ellentétben állt mind az ellenzéki pártok támogatóinak elkeseredettségével, mind az exit-poll és a hivatalos eredmények közti feltűnő különbséggel. Első nyilatkozataikban egyébként mind az EBESZ, mind az EU megfigyelői alapvetően legitimnek ismerték el a választásokat, noha számos hiányosságra rámutattak a kampány lebonyolítását illetően.

A moldáv parlament és az elnöki palota "ostroma"

Ilyen környezetben kezdődött el április 7-én délelőtt a három ellenzéki párt által összehívott demonstráció a kormány épülete előtt. Késő délelőtt máig nem tisztázott módon néhány, arcát maszkkal, kendőkkel, eltakaró demonstráló elkezdte az összegyűlt néhány ezer fős tömeget arra buzdítani, hogy vonuljanak át a kormány épületétől a Ștefan cel Mare sugárúton néhány száz méterre fekvő parlament, és a vele szemben lévő elnöki palota elé. Itt mintegy 80-100 tüntető kövekkel kezdte dobálni a parlamentet. Az épület védelmére felsorakozott, csak sisakkal és pajzzsal, ám távolra ható eszközökkel (könyvgáz-szóró, gumilövedékes puska, stb.) nem felszerelt, kislétszámú rendőri alakulat – amely, mint utóbb kiderült, kiképzésüket még be sem fejezett rendőr szakközépiskolásokból állt – a kődobálás elől hamarosan visszavonult. Ezt követően még történt egy bátoratlan kísérlet a több ezer fős demonstráció feloszlására, ám a vízágyúként bevetni próbált páncélozatlan tűzoltóautó védtelennek bizonyult a kődobálással szemben.²⁸ Körülbelül délre a parlament védelem nélkül maradt. Az elnöki palota őrsége valamivel tovább tartotta magát a bejáratnál elhelyezett tűzoltó fecskendők segítségével, ám csak addig, amíg a tüntetők el nem zárták az épület vízellátását. Ezt követően az elnöki palota is a demonstrálók kezére került. Mindkét épületet kifosztották, tetejükre európai uniós és román zászlókat húztak fel, az elnöki palota homlokzatára pedig kikerült egy Nagy-Romániát ábrázoló transzparens is.

A különféle moldáv és külföldi – főképp internetes – hírcsatornák egyenes adásban közvetítették az eseményeket, több száz tüntető készített fénykép- és videofelvételeket mobiltelefonnal, digitális fényképezőgéppel, stb. Mind a parlament, mind az elnöki palota "ostroma" során sajátos jelenség volt, hogy csak nagyon kis létszámú, száznál is kevesebb tüntető vett részt aktívan az erőszakos cselekményekben. A fényképekről is látható, és jelen sorok írója személyes megfigyelésével is megerősítheti, hogy a demonstrálók többsége inkább döbenten, csendes rémülettel figyelte a "kemény mag" által végzett pusztítást. Szokatlan volt a rendőrségnek a hamvába holt oszlatási kísérletet követő teljes

²⁵ Bővebben lásd: RÁCZ András: *Román-moldáv évfordulós feszültség*. Gyorselemzés. Magyar Külügyi Intézet. Elérhető: <http://www.hiia.hu/index.php?oldal=23&kep=2&gyors=10>

²⁶ Az exit-poll eredményeket, és a felmérés módszertanát lásd: *The Exit Poll Results*. Elérhető: <http://www.e-democracy.md/en/elections/parliamentary/2009/exit-poll/>

²⁷ "I am delighted with the progress of democracy in Moldova. These elections were very good and they gave me great confidence in the future of this country,". Lásd: *Moldova's elections met many international standards, but further improvements are needed, observers say*. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, Press release. Elérhető: http://www.osce.org/odihr/item_1_37139.html

²⁸ Az eseményekről kiváló fotó-tudósítás látható többek között a <http://unimedia.info/?mod=foto&id=1> honlapon

passzivitása is a nap hátralévő részében. A Jurnal TV által készített felvételekről kiderül, hogy mind a parlamentre, mind az elnöki palotára ugyanaz a máig azonosíthatatlan személy húzta fel a román zászlót – ráadásul a parlament tetején az is látható, hogy a műveletben két rendőregyenruhás alak is segített neki.²⁹

Mindezek alapján az ellenzéki pártok vezetői már április 7-i, délutáni közös nyilatkozatukban is provokációkról beszéltek. Azzal vádolták a kormányt, hogy az ellenzéki pártok tiltakozó megmozdulását akarták – bel- és külföldön egyaránt – befeketíteni, ellehetetleníteni a parlament feldúlásával végződő erőszakos cselekményekkel.

Voronyin elnök válaszként államcsíny-kísérlettel vádolta meg az ellenzéki pártokat, Romániát pedig azzal, hogy Bukarest állt a zavargások hátterében. Ennek nyomán persona non grata-nak nyilvánították Románia Chişinău nagykövétét, és hazahívták Bukarestből a moldáv nagykövétét. Ezzel párhuzamosan a rendőrség – emberi jogi szempontból erősen vitatható módon – tömegesen kezdte letartóztatni a 7-i demonstrációban való részvétellel vádolt fiatalokat, Zinaida Greceanîi miniszterelnök pedig bejelentette, hogy a kormány akár fegyveres erő bevetésével is kész megvédeni az állami épületeket. Mindezek hatására a kedélyek megnyugodtak, újabb, tömeges erőszakos cselekményekre nem került sor, a további demonstrációk már mind békésen végződtek.

A végleges eredmény megszületése

A hatalom néhány nap után elfogadta az ellenzék azon követelését, hogy számolják újra a leadott szavazatokat, sőt, az első hírek szerint még választói névjegyzék és a szavazólisták ellenőrzését is jóváhagyták. Valójában azonban csak a leadott szavazatok újraszámolására kerülhetett sor, az ellenzék arra nem kapott lehetőséget, hogy részletes ellenőrzés céljából lemásolhassa a szavazólistákat.³⁰ Mivel nem kívánták jelenlétükkel legitimálni a folyamatot, az ellenzéki pártok nem is vettek részt az újraszámolásban.³¹ Az április 21-én lezárult újraszámolás érdemben nem változtatott az eredményen, mert a leadott szavazatok számában csak minimális, az átlagos számolási hibahatáron belül eső eltéréseket regisztráltak. Így a mandátumok eloszlása változatlan maradt,

Az i-re az tette fel a pontot, hogy április 22-én a moldáv alkotmánybíróság legitimnek ismerte el a választások végeredményét, és egyben elutasította az ellenzéki pártoknak a választási csalások kivizsgálást követelő beadványát. Dumitru Pulbere alkotmánybírósági elnök indoklása szerint az ellenzék túlságosan lassan nyújtotta be az általuk összegyűjtött bizonyítékokat.³² Az alkotmánybíróság végleges és megfellebbezhetetlen döntése értelmében tehát a 101 fős parlamentben a Moldovai Köztársaság Kommunista Pártjának 60, a Liberális és a Liberális Demokrata Pártnak 15-15, míg a Mi Moldovánk Szövetségnek 11 képviselője lesz.³³

Kitekintés

Az ellenzéki vezetők továbbra is előrehozott választásban reménykednek, ám erre csak akkor nyílna érdemi esély, ha a parlament nem tudna új elnököt választani. A moldovai politikai kultúra ismeretében azonban jó biztonsággal kijelenthető, hogy a szükséges 61 mandátumhoz hiányzó egyetlen szavazatot a kommunisták a rendelkezésükre álló eszközök segítségével képesek lesznek biztosítani.

A moldáv-román viszony várhatóan stabilizálódik majd, amint lezajlik az elnökválasztás. Noha a moldáv alkotmány értelmében a második elnöki ciklusát befejező Voronyint harmadjára már nem lehet elnökké választani, befolyását a kommunista párt vezetőjeként is feltehetően képes lesz megőrizni. Ebből, és az ország korábban tárgyalt függő helyzetéből következően középtávon sem várható, hogy jelentős változás állna be a moldáv külpolitika alapvetően oroszbarát irányultságában. Annak előrejelzése viszont még korai volna, hogy ez milyen hatást gyakorol majd a transznyisztriai konfliktus rendezési esélyeire.

²⁹ A vonatkozó fényképek és felvételek megtekinthetőek például a <http://unimedia.info/?mod=news&id=9888> honlapon.

³⁰ *Opposition has no right to make copies of electoral lists.* Elérhető: <http://www.e-democracy.md/en/elections/parliamentary/2009/electoral-news/20090414/#c2>

³¹ Állításaik szerint ugyanis az érdemi szabálytalanságok nem a tényleges szavazás ideje alatt, hanem még a választói névjegyzék összeállításánál történtek, így kerülhetett sor a valós létszámnál mintegy négyszázezerrel (!) több szavazat leadására. Ezen a ponton viszont csak a leadott szavazatokat újraszámolni a listák ellenőrzése nélkül definíció szerint értelmetlen. Bővebben lásd például: *PL, PLDM and AMN not willing to participate in vote recount.* Elérhető: <http://www.e-democracy.md/en/elections/parliamentary/2009/electoral-news/20090414/#c1>

³² *Opposition was too slow, Constitutional Court Chairman says.* Elérhető: <http://www.azi.md/en/story/2549>

³³ *Constitutional Court approves April 5 election results.* Elérhető: <http://www.azi.md/en/story/2518>